

**Kuzmin V., Kuzmina M., Borysiuk S., Stadnyk A., Ihrushko A. Methodological aspects of teaching the discipline "Social work in the field of employment"**

*In modern Ukrainian society, social work as a professional activity is aimed at helping clients of different social groups who find themselves in difficult life circumstances and in a group of social risk. As a rule, social risks include those circumstances that negatively affect a person's quality of life, such as the death of a breadwinner, disability, temporary incapacity for work, low level of material security and loss of a job. Citizens who have lost their jobs and want to get a job are registered at the State Employment Center.*

*The discipline "Social work in the field of employment" deals with the training of future social workers who supplement their knowledge of current issues in the field of employment and the employment system. In particular, in Ukraine over the last decade the problem of employment and low material security has become more important, which is why there is a need to improve the employment system and provide social guarantees. Therefore, there is an urgent need to help students get acquainted with the problems in the field of employment, which is the main task of the discipline.*

*It has been established that the discipline has main tasks aimed at successful assimilation of educational material by students during lectures and practical work. The educational process is conducted in various forms, namely: lectures, seminar assignments and independent work.*

*Based on the results of the analysis of the theoretical material, it is proven that, in addition to teaching the academic discipline, students have the opportunity to participate in scientific conferences and write a paper, which will help to improve the score, understand the topic and learn research activities. The student's work is evaluated according to various criteria: work on seminar and independent works is taken into account, and the results of modular and control works are also taken into account. During the academic semester, the teacher evaluates the student's work, and subsequently forms a score, which also depends on scientific activity.*

**Key words:** social work in the field of employment; methods of teaching the discipline; methods of mastering the discipline; curriculum of the discipline; formation of knowledge in the field of employment and employment.

УДК 37.015.31:17.022.1]:343.8(477)“195/20”

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.18>

Купець О. М.

**СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ II ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

*У статті розглядаються основні підходи до організації та здійснення морального виховання у вітчизняних виправних колоніях кінця ХХ – початку ХХІ ст.; аналізується його нормативно-правове підґрунтя (Виправно-трудоий кодекс України (1970 р.); Кримінально-виконавчий кодекс України (2004 р.)) та методичне забезпечення (Методичні рекомендації з організації морального виховання засуджених до позбавлення волі (1977 р.), «Положення про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими» (2013 р.)).*

*Досліджено, що у радянський період мета і завдання морального виховання осіб, позбавлених волі, включали формування у них переконання у важливості дотримання норм і законів суспільного життя. Означені цілі можна було досягти завдяки відповідним методам і засобам зовнішнього впливу, які ґрунтувалися на комуністичній ідеології та мали конкретне політичне підґрунтя. Увіражено роль та значення у моральному вихованні засуджених представників місцевих політичних відділів, представників підприємств, які опікувалися виправно-трудоими колоніями, а також працівників вищих навчальних закладів, членів спостережувальної комісії.*

*Акцентовано, що після проголошення незалежності України змінилися підходи до організації морального виховання засуджених, під яким стали розуміти сприяння становленню чітких моральних орієнтирів ув'язнених відповідно до правових суспільних норм і вимог. Зазначено, що за таких підходів пріоритетність надається не стільки змінам у зовнішній поведінці особистості засудженого, скільки глибинним, пов'язаним із формуванням у нього моральної свідомості. Доведено важливість активної співпраці адміністрації виправних колоній у реалізації завдань морального виховання із батьками ув'язнених, іншими близькими родичами, представниками громадських та релігійних організацій, благодійних фондів тощо.*

**Ключові слова:** виправно-трудоі колонії, виправні колонії, виховна робота, моральне виховання, духовно-моральне виховання, засуджені.

Сьогодні як ніколи гостро світ потерпає від глибокої кризи моральних цінностей. Бездуховність, яка спричинила споживацьке ставлення до природних багатств, конфлікти, теракти, руйнівні війни, є свідченням того, що людина насамперед прагне задоволення своїх матеріальних і фізичних потреб, шукає передовсім особистого комфорту. Це безпосередньо призводить до зростання злочинності, адже відсутність моральних орієнтирів у суспільстві викликає його небачену дегуманізацію, оскільки люди не усвідомлюють наслідків їх аморальних учинків у ставленні до інших та й до соціуму загалом. Така ситуація не може не

хвилювати філософів, психологів, соціологів, педагогів, які розуміють, що справжніми цінностями, котрі визначають сутність людського буття, є не матеріальні, а духовні. Однією з актуальних проблем сьогодення постає гармонійний розвиток кожної особистості, що передбачає насамперед формування в неї світогляду та моральних ідеалів.

Тобто, специфіка розвитку суспільних відносин в Україні, зростання ролі особистості як головного суб'єкта цих відносин зумовлює необхідність глибокого аналізу духовної сфери нашого соціуму та пошуку оптимальних шляхів його морального відродження. Це стосується всіх громадян нашої держави, у тому числі й тих, хто позбавлений волі через скоєння аморальних учинків, злочинів. Ув'язнені як повноправні члени нашого суспільства мають право на ресоціалізацію після відбуття покарання. А завдання вітчизняних виправних закладів охоплюють роботу над тим, щоб злочинці не тільки зрозуміли переваги законослужняного життя на засадах моральних норм та правил, а й відчували у цьому природну потребу. А це, зі свого боку, зумовлює пошук таких підходів, які б визнавали пріоритет морально-духовних цінностей та забезпечували увагу до внутрішнього світу людини, що оступилася, вселяли їй віру в можливість кардинальних особистісних світоглядних змін.

На теоретико-методологічному рівні проблемам організації та здійснення виховної роботи з особами, які відбувають покарання у виправних закладах, присвячені наукові розвідки вітчизняних дослідників, як: В. Бадири, І. Богатирьової, С. Ветошкіна [1], О. Дзюмана [5], В. Дрижака, Р. Калюжного, О. Карамана [7], В. Кульчицького, О. Лисодед [6], С. Лучко, Н. Петрової, О. Пташинського, Г. Радова, М. Рибак [10], А. Степанюк [6], Г. Цибульської, І. Яковець [6] та ін. Перелічені науковці висвітлюють основні завдання, змістові аспекти й механізми здійснення виховної роботи у пенітенціарних закладах України радянського і сучасного періоду.

Зокрема, О. Дзюман основну увагу зосереджує на проведенні в установах виконання покарань організаційно-правових, соціально-економічних та ідеологічних заходів, спрямованих на створення підґрунтя до подальшої ресоціалізації засуджених після відбуття покарання [5, с. 34].

Зі свого боку М. Рибак наголошує на необхідності руйнування у засуджених під час відбування покарання їхніх колишніх антигуманних цінностей і натомість формування нової системи моральних норм і поглядів [10, с. 6].

Значну роль у процесі перевиховання осіб, які відбувають покарання, дослідниця Н. Перкова надає моральному вихованню. Зокрема вона розуміє під ним «... гуманне ставлення персоналу виправних колоній до засуджених як до осіб, що володіють необхідним моральним потенціалом, аби стати повноцінними громадянами суспільства» [9, с. 77].

Провідну роль морального виховання як складової виховної роботи з неповнолітніми засудженими увиразнювали і такі дослідники, як П. Вівчар [2], С. Дем'янчук [2], О. Караман [7], П. Лосик [2], Г. Потанін. У їхніх публікаціях висвітлюються питання, присвячені пошуку методів виховної роботи відповідно до ступеня моральної занедбаності осіб, позбавлених волі; а також особливості формування моральних цінностей у неповнолітніх злочинців тощо.

До прикладу, в контексті виховної роботи з особами, позбавленими волі, П. Вівчар, С. Дем'янчук і П. Лосик наголошували, що «... вона має базуватись на знаннях про рівень їх аморальності, з одного боку, а з іншого, – про внутрішній потенціал моральності, який завдяки послідовній систематичній роботі виправного закладу можна у них розвинути. Це означає, що займаючись перевихованням злочинців, потрібно ґрунтовно вивчити їх індивідуальні особливості. А для цього недостатньо тільки одного багаторічного спостереження за ними з фіксацією проявів поведінки, бо це лише зовнішня сторона, яка не свідчить про внутрішні зміни особистості» [2, с. 29]. Науковці зазначають, що злочинці вміють демонструвати прояви хорошої поведінки, так би мовити, «на показ», переслідуючи при цьому корисливі мотиви: «приспати» пильність виховників, добитися дострокового звільнення. За таких спонукань виховний вплив пенітенціарної установи можна вважати зведеним нанівець, адже опинившись у звичних умовах, звільнені вестимуть традиційний для них спосіб життя, не вважаючи його аморальним, злочинним [2, с. 31].

Отже, моральне виховання злочинців постає надто складним процесом, до якого недоцільно застосовувати шаблонний стереотипний підхід. У нашій науковій розвідці ми поставили собі за *мету* висвітлити сутнісні характеристики основних підходів до морального виховання засуджених у виправних закладах України у її радянський період та добу незалежності.

Зазначимо, що у всіх радянських виправно-трудовах колоніях функціонували політичні відділи, які курували політико-виховну роботу в них. Із метою забезпечення її ефективності політичними відділами видавалися методичні рекомендації з різних напрямів роботи із засудженими, в тому числі – і з морального виховання (до прикладу, Методичні рекомендації з комплексного планування виховної роботи із засудженими (1975 р.), Методичні рекомендації з організації позакасної виховної роботи з учнями-засудженими у загальноосвітніх школах (1976 р.), Методичні рекомендації з організації роботи з особами, які відмовляються від суспільно корисної праці у виправно-трудовах установах (1976 р.), Методичні рекомендації з організації морального виховання засуджених до позбавлення волі (1977 р.), Методичні рекомендації з диференційованого підходу до засуджених молодіжного віку при організації їх перевиховання (1977 р.), Методичні рекомендації з вивчення малих груп засуджених (1978 р.) та багато інших [4]).

Щобільше, задля вдосконалення політико-виховної роботи у кожній колонії були створені методичні ради в підрозділах і ради вихователів у загонах. Це були постійно діючі дорадчі органи, своєрідні науково-методичні лабораторії, яким удавалося поєднувати практичний досвід керівників загонів і теоретичну педагогічну підготовленість працівників вищих навчальних закладів, суспільно-політичний та юридичний кругозір членів спостережувальної комісії, життєву мудрість та робітничий гарт представників підприємств, які опікувалися виправно-трудохими колоніями. На засіданнях зазначених рад систематично аналізувався та узагальнювався практичний досвід кожного вихованця, велися пошуки більш ефективних форм та методів виховного впливу на засуджених щодо формування у них соціалістичної моралі. До речі, у виправно-трудохи колоніях радянського періоду серед методів виховного впливу на ув'язнених переважали агітація і пропаганда, що ґрунтувалися на комуністичній ідеології; а також переконання у важливості дотримання норм та законів суспільного життя тощо.

Робота методичних рад контролювалася та ретельно аналізувалася політичним відділом виправно-трудохи колонії. Так, у виступі заступника керівника політвідділу В.І. Мяснікова на одній із методичних конференцій, організованій ВТУ МВС Української РСР, звучала критика деяких методичних рад через формальність і неефективність їхньої роботи. Скажімо, позбавленою практичного спрямування посадовець вважав проблематику, яку обговорювали на їхніх засіданнях на кшталт: «Звіт про стан дисципліни засуджених», «Роль політичних занять у виховній роботі із засудженими» тощо, а також малоефективними рекомендації, які приймалися в результаті їхнього обговорення: «керівникам загонів глибше з'ясувати причини злочинності», «глибше вивчати кожного засудженого, зміни вносити в їх індивідуальні картки» та ін. Натомість В.І. Мясніков великого значення надає попередній роботі методичної ради та пропонує поради щодо її проведення: «Спочатку необхідно проаналізувати склад засуджених стосовно їхнього минулого (сімейного становища, професійної діяльності, середовища, в якому вони виховувалися й отримали освіту), потім з'ясувати, якій категорії засуджених притаманні ті чи ті злочини, далі встановити зв'язки з політичними відділами організацій чи підприємств, на яких працювали засуджені, щоб виявити більш детально причини скоєння ними правопорушень» [3, с. 42]. Власне така підготовча робота, на думку заступника керівника політвідділу, дасть можливість уникнути формалізму в роботі методичних рад, зробить їх засідання ефективними у пошуку оптимальних форм, методів та прийомів виховної роботи із засудженими з метою формування в них соціалістичної моралі. Серед чинників, які, на думку В.І. Мяснікова, мають безпосередній вплив на цей процес, – склад і атмосфера загону, в якому перебуває, позбавлений волі, ставлення до нього колективу загону, наявність у нього мотивації до виправлення та ефективність педагогічного впливу вихователя загону. При цьому головну роль серед означених чинників посадовець надавав діяльності вихователя, якого вважав «найближчим та найдоступнішим взірцем моральності для засудженого в умовах його перебування у виправно-трудохи колонії» [3, с. 43].

На значущості вихователя загону у формуванні в засуджених соціалістичної моральності наголошували і безпосередні працівники виправно-трудохи колоній Української РСР (керівники політвідділів та керівники загонів) С. Брагінський, М. Михайлов, О. Хайлак, Г. Шейко, Ю. Шутов та ін.

Так, С. Брагінський надає визначального впливу у налагодженні взаємодії вихователя із засудженим встановленню між ними довірливих взаємин, сутність яких ніяким чином не ототожнює із ліберальним ставленням та всездозволеністю. Ідеться про доброзичливе ставлення вихователя, яке б вселяло у засудженого віру в його готовність до виправлення, до визнання моральних цінностей пріоритетними у своєму житті. На думку С. Брагінського, якщо вихователь переконає засудженого у щирості свого зацікавлення його виправленням, то він досягне у цьому процесі необхідних результатів [3, с. 12].

Наголошував на важливій ролі вихователя у формуванні у засуджених соціалістичної моралі і О. Хайлак. При цьому він основну увагу зосереджував на вихователі як прикладові до наслідування: «...не тільки вихователі вивчають своїх вихованців (у даному випадку – засуджених), а й вони прискіпливо придивляються до виховників. Тобто вихователі є об'єктами їх щоденного вивчення. Тому тут важливі всі деталі: як вони одягнені, манери їхньої комунікації з колегами, із засудженими, наявність шкідливих звичок тощо» [3, с. 28].

Наголосимо, що згадані працівники виправно-трудохи колоній у своїх публікаціях згадували про роботу методичних рад як про орган їхнього професійного вдосконалення. До діяльності методичних рад у цей час залучали викладачів інститутів, працівників юридичних установ, промислових підприємств, представників місцевих партійних органів, які відповідали за виправлення та перевиховання засуджених. У загонах також були обладнані методичні кабінети та кутки з виховної роботи, що містили відповідну методичну літературу.

Політичний відділ систематично проводив семінари та наради з вихователями; обговорення відповідних публікацій (журнал «До нового життя», газета «Зірка»); крім того, випускалися плакати («Передовий досвід – усім»); брошури «Слово вихователя», в яких описували передовий досвід виховної роботи найкращих вихователів та керівників загонів. Також велике значення відіграло проведення всесоюзних та всеукраїнських наукових конференцій, завдяки яким розширювався науковий кругозір працівників виправних колоній, поповнювалися їхні знання новинками психолого-педагогічної науки та технологіями здійснення виховної роботи щодо формування у засуджених соціалістичної моралі.

Із набуттям Україною незалежності суттєво змінилися підходи до організації виховної роботи серед засуджених у виправних колоніях загалом та до морального виховання як її основи. Звісно, це передовсім

пов'язано із суспільними змінами, із пріоритетами розвитку суверенної держави та пошуком моделі побудови суспільних взаємин на засадах демократії й гуманізму. Згідно з ними, кожна людина є цінністю держави і заслуговує гуманного ставлення до себе. Тому підґрунтям виховної роботи у вітчизняних виправних колоніях стало: визнання пріоритетності загальних прав і свобод кожної людини, а також реалізація індивідуально-особистісного підходу до здійснення виховного впливу на засуджених. Власне ці аспекти зафіксовані у нормативно-правовій базі діяльності цих установ, вихідним положенням яких вважаємо зміну у виправно-трудовому законодавстві використовуваного у радянський період терміна «політико-виховна робота» у грудні 1992 р. на «виховну роботу», що засвідчує здійснення виховної роботи з орієнтацією на потреби демократичного українського суспільства, яке відкидає сповідання комуністичної радянської ідеології, зосереджуючи основну увагу на особистості. При цьому наголошувалося, що «...організація виховного впливу буде наповнена конкретним змістом, а до її здійснення передбачено залучати батьків, інших близьких родичів, представників громадських та релігійних організацій, благодійних фондів» [8].

Принагідно зазначимо, що термін «виховна робота» в оновленому КВК України 2003 р. трансформувався у поняття «соціально-виховна робота із засудженими», яке залишилося актуальним і в новій його редакції 2021 року. У контексті досліджуваної нами проблематики акцентуємо, що у статті 124 названого документу серед основних напрямів соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі визначено моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне, а також інші види виховання. До речі, моральний аспект займає першорядне місце та тлумачиться, як «...сприяння становленню чітких моральних орієнтирів ув'язнених відповідно до правових норм і вимог суспільно-корисної діяльності» [8].

Усі перелічені аспекти свідчать про зростання значення морального виховання у системі сучасної соціально-виховної роботи у виправних колоніях. Прикметно, що за зміни основних підходів до її реалізації ефективність виховання визначається не стільки зовнішніми поведінковими змінами у системі взаємин «людина – людина», скільки глибинними, пов'язаними з формуванням моральної свідомості. Звісно, такі зміни можливі у разі створення у виправних колоніях належних умов, які б сприяли послідовному розвитку морального потенціалу засуджених. Вихідною позицією у цьому процесі фахівці називають перебудову більш чи менш стійкого негативного стереотипу ставлень засуджених до соціуму, закріпленого в їх аморальному досвіді, а його кінцевою метою – прийняття позбавленням волі традиційних моральних цінностей суспільного життя, які стають його особистісними у подальшій життєдіяльності.

Як відомо, для ув'язнених особливо актуалізуються питання сенсу свого життєвого шляху та його ціннісних орієнтирів. Це пов'язане з ізоляваністю від суспільних процесів та родинного життя, обмеженим спілкуванням із рідними та близькими людьми тощо. Власне відповіді на ці фундаментальні для кожної людини питання засуджені можуть отримати під час спілкування зі священнослужителями. Тому великим досягненням на сучасному етапі реформування пенітенціарної системи вважаємо налагодження співпраці між релігійними організаціями та адміністраціями установ виконання покарань. Умови їхньої співпраці визначені у вітчизняних загальних нормативно-правових документах (Конституція України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», Кримінально-виконавчий кодекс та ін.) та регулюються відомчими нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань (Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, Програма диференційованого виховного впливу на засуджених «Духовне відродження»), що засвідчують вибудову співробітництва між релігійними організаціями і адміністраціями установ виконання покарань на основах системності й концептуальності.

Згідно з нормативно-правовою базою, духовно-просвітницьку роботу у виправних колоніях можуть здійснювати релігійні організації різних конфесій, тобто засуджені мають право обирати якусь одну з них. Адміністрація установи хоч і не надає переваги певній конфесії, все ж чітко регламентує діяльність релігійних організацій: визначає час та умови проведення богослужінь, обрядів, церемоній та зустрічей із позбавленими волі. Серед форм та методів духовно-морального виховання, які використовують священнослужителі у роботі з ув'язненими ефективними виховниками (працівники виправних колоній) вважають: індивідуальні бесіди, реколекції, розповсюдження релігійної літератури, облаштування капличок чи кутків релігійного виховання тощо.

Вважаємо, що системна і цілеспрямована робота релігійних організацій допомагає засудженим у пошуках істини соціального буття, усвідомлення сутності добра і зла, в умінні оцінити добродійне та злочинне, соціально ціннісне та антисоціальне, у спонуканні себе до духовно-морального самовиховання.

**Висновки.** Основою виховної роботи виправних колоній вважаємо моральне виховання засуджених, яке впродовж досліджуваного нами періоду зазнало сутнісних організаційно-педагогічних змін. Передовсім це еволюція його мети та завдань: від формування у засуджених переконання у важливості дотримання норм і законів суспільного життя у радянський період до сприяння становленню чітких моральних орієнтирів відповідно до правових суспільних норм та вимог. Тобто сьогодні пріоритетність надається не стільки зовнішнім змінам у поведінці засудженого, скільки глибинним, пов'язаним із формуванням у нього моральної свідомості.

Відбулась і зміна педагогічного інструментарію реалізації мети та завдань морального виховання ув'язнених у виправних колоніях. Замість засобів зовнішнього впливу, які ґрунтувалися на комуністичній ідеології та мали відповідне політичне підґрунтя, вихідними положеннями виховної роботи у виправних колоніях стали визнання пріоритетності загальних прав і свобод кожної людини, а також реалізація

індивідуально-особистісного підходу до здійснення виховного впливу. До співпраці з адміністраціями виправних колоній у реалізації завдань морального виховання сьогодні передбачено залучати батьків, інших близьких родичів, представників громадських та релігійних організацій, благодійних фондів, на відміну від радянського періоду, де співпраця велася тільки з представниками місцевих політичних відділів, працівниками вищих навчальних закладів, членами спостережувальної комісії та представниками підприємств, які опікувалися виправно-трудовами колоніями.

#### *Використана література:*

1. Ветешкин С. Пенитенциарная педагогика в теории и практике : монография. Москва : МГСУ «Союз», 2001. 240 с.
2. Вівчар П. В., Дем'янчук С. П., Лосик П. С. Особливості морально-правового виховання неповнолітніх засуджених в умовах виховних колоній. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 200 с.
3. Воспитательная работа в отряде: из опыта работы начальников отрядов исправительно-трудоустройственных колоний по перевоспитанию заключенных. Киев : Политический отдел исправительно-трудоустройственных учреждений МВД Украинской ССР, 1962. 49 с.
4. Воспитательная работа с осужденными : сб. док. в помощь нач. отряда и воспитателю / сост. : И.С. Москалюк, Д.В. Малышев, Б.Л. Шабельский. Киев : РИО МВД УССР, 1981. 426 с.
5. Дзюман О. Проблеми реалізації соціальної роботи із засудженими в установах виконання покарань. *Проблеми запобігання злочинності в органах і установах виконання покарань* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 21 груд. 2006 р.). Чернігів, 2007. С. 34–36.
6. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія / А. Степанюк, І. Яковець, О. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. А. Степанюка. Харків : Кроссрууд, 2011. 326 с.
7. Караман О. Сутність і зміст соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2011. № 2. С. 65–74.
8. Кримінально-виконавчий кодекс України. [Електронний ресурс]. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
9. Перкова Н. Гендерні аспекти виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі. *Соціально-виховні та психологічні аспекти діяльності пенітенціарного персоналу із засудженими до довічного позбавлення волі в Україні* : матеріали круглого столу (м. Біла Церква, 11 груд. 2008 р.). Біла Церква : БУППП ДПТС України, 2008. С. 75–82.
10. Рыбак М. Правовые вопросы политико-воспитательной работы с лицами, отбывающими наказание в исправительно-трудоустройственных учреждениях : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.715; Саратов. юрид. ин-т им. Д. И. Курского. Саратов, 1972. 20 с.

#### *References:*

1. Vetoshkin S. Penitentsiarnaia pedagogika v teorii i praktike : monografii. [Penal pedagogy in theory and practice]. Moskva : MGSU «Soyuz», 2001. 240 s. [in Russian].
2. Vivchar P.V., Demianchuk S.P., Losyk P.S. Osoblyvosti moralno-pravovoho vykhovannia nepovnolitnykh zasudzhennykh v umovakh vykhovnykh kolonii. [Peculiarities of moral and legal education of under-aged convicts in conditions of corrective colonies.] Ternopil: TNEU, 2010. 200 s. [in Ukrainian].
3. Vospitatelnaia rabota v otriade: iz opyta raboty nachalnikov otriadov ispravitelno-trudovykh kolonii po perevospytaniiu zakliuchennykh. [Upbringing work in a squad: from the experience of heads of squads on re-education of convicts.] Kiev : Politicheskii otdel ispravitelno-trudovykh uchrezhdenii MVD Ukrainskoi SSR, 1962. 49 s. [in Russian].
4. Vospitatelnaia rabota s osuzhdennymi : sb. dok. v pomoshch nach. otriada i vospitatelyu / sost. : Y.S. Moskaliuk, D.V. Malyshev, B.L. Shabelskii. [Educational work with convicts.] Kiev : RIO MVD USSR, 1981. 426 s. [in Russian].
5. Dziuman O. Problemy realizatsii sotsialnoi roboty iz zasudzhennykh v ustanovakh vykonannia pokaran. [Issues of implementation of social work with convicts in penal institutions.] *Problemy zapobihannia zlochynnosti v orhanakh i ustanovakh vykonannia pokaran* : zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Chernihiv, 21 hrud. 2006 r.). Chernihiv, 2007. S. 34–36. [in Ukrainian].
6. Zasoby vypravlennia i resotsializatsii zasudzhennykh do pozbavlennia voli: monografii / A. Stepaniuk, I. Yakovets, O. Lysodied ta in. ; za zah. red. A. Stepaniuka. [Means of correction and re-socialization of convicts sentenced to deprivation of liberty: monograph.] Kharkiv : Krossrroud, 2011. 326 s. [in Ukrainian].
7. Karaman O. Sutnist i zmist sotsialno-pedahohichnoi roboty z nepovnolitnykh zasudzhennykh v penitentsiarnykh zakladakh. [The Essence and content of social educational work with convicts in penal institutions.] *Sotsialna pedahohika : teoriia ta praktyka*. 2011. № 2. S. 65–74. [in Ukrainian].
8. Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy. [Criminal Procedure Code of Ukraine] [E-resource]. – Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>. [in Ukrainian].
9. Perkova N. Henderni aspekty vykonannia pokarannia u vyhladi dovichnogo pozbavlennia voli. [Gender aspects of serving a life sentence.] *Sotsialno-vykhovni ta psykhologichni aspekty diialnosti penitentsiarnoho personalu iz zasudzhennykh do dovichnogo pozbavlennia voli v Ukraini* : materialy kruhloho stolu (m. Bila Tserkva, 11 hrud. 2008 r.). Bila Tserkva : BUPPP DPtS Ukrainy, 2008. S. 75–82. [in Ukrainian].
10. Rybak M. Pravovye voprosy politiko-vospitatelnoi raboty s litsamy, otbyvaiushchimi nakazanie v ispravitelno-trudovykh uchrezhdeniakh : avtoref. diss. ... kand. yurid. nauk : 12.715 [Legal aspects of political and educational work with persons serving punishment in corrective institutions: dissertation abstract.]; Sarat. yurid. yn-t ym. D. Y. Kurskoho. Saratov, 1972. 20 s. [in Russian].

#### ***Kupets O. Essential characteristics of moral education of convicts in correctional facilities of Ukraine 2nd half of the 20th – beginning of the 21st century***

*The article examines the main approaches to the organization and implementation of moral education in Ukrainian corrective colonies in the late 20th – early 21st centuries; analyses its normative and legal basis (Corrective Labor Code of Ukraine (1970); Criminal Procedure Code of Ukraine (2004)) and teaching materials (Methodical recommendations on the organization of moral education of convicts sentenced to deprivation of liberty (1977), Regulations on the Organization of Social, Educational and Psychological Work with Convicted Persons (2013)).*

*It has been studied that in the Soviet period, the goal and objectives of moral education of persons deprived of their liberty included the formation of their beliefs in the importance of following the norms and laws of social life. The specified goal could be achieved thanks to appropriate methods and means of external influence, which were based on the communist ideology and had a specific political basis. The article highlights the role and importance of representatives of local political departments in moral education of the convicted, as well as the role of representatives of enterprises that took care of corrective labor colonies, employees of higher educational institutions, and members of the observation committee.*

*It is emphasized that after the declaration of Ukraine's independence, approaches to the organization of moral education of convicts have changed, the concept now presupposes the promotion of the formation of clear moral guidelines in prisoners in accordance with legal social norms and requirements. It has been noted that with such approaches, priority is given not so much to changes in the external behavior of the convict's personality, but to deep changes related to the formation of his/her moral consciousness. It has been proved that in the implementation of moral education objectives, the importance should be placed on active cooperation between corrective colonies' administrations and prisoners' parents or other close relatives, representatives of public and religious organizations, charitable foundations, etc.*

**Key words:** *corrective labor colonies, corrective colonies, educational work, moral education, spiritual and moral education, convicts.*

УДК 378.091.3:37.091.2-057.18

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.19>

Кушнірук С. А.

## РОЗВИТОК ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ІВЕНТ-ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

*У статті проаналізовано основні концептуальні підходи до формування поняттєво-термінологічної грамотності майбутніх педагогів-організаторів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» і відповідно до запитів сьогодення науково обгрунтовано доцільність її формування з метою якісної професійної підготовки висококваліфікованого та конкурентоспроможного педагога. Керуючись логікою й основними категоріями, поняттями й термінами педагогіки дозвілля, створено предметно-тематичну класифікацію термінів івент-освіти, що відображена у поняттєво-термінологічних групах, які охоплює логіко-лексичні особливості освітніх компонентів психолого-педагогічної, загальнопрофесійної, науково-предметної та варіативні складових професійної підготовки. При цьому враховуються різні типи логічних зв'язків: родо-видові, видо-видові, причинно-наслідкові тощо. З'ясовано, що наукова термінологія івент-педагога у виокремлених поняттєво-термінологічних групах складається із простих лексем-термінів і складних термінів або термінів-словосполучень. У ході організації та здійснення термінологічної роботи окреслено провідні аспекти формування і розвитку поняттєво-термінологічної компетентності майбутнього івент-педагога у процесі фахової підготовки. Ґрунтовний аналіз змісту загальних і фахових компетентностей, охоплений ОПП «Педагогіка дозвілля», уможливив простежити ступені становлення, утворення та розвитку поняттєво-термінологічної грамотності майбутніх педагогів-організаторів упродовж усього періоду навчання у ЗВО. Встановлено, що основу поняттєво-термінологічної грамотності майбутніх фахівців-організаторів культурно-дозвілевої діяльності становлять власне педагогічна та фахова (спеціальна) термінологія, що репрезентує педагогіку дозвілля як культурно-освітню галузь, до якої дотичні терміносистеми суміжних гуманітарних наук.*

**Ключові слова:** *освітньо-професійна програма, освітні компоненти, івент-освіта, поняттєво-термінологічна грамотність, термін, поняття, категорія.*

Економічний та соціальний розвиток незалежної України й трансформаційні зрушення у всіх освітніх сферах вітчизняної освіти обумовлюють посилення вимог державних стандартів і працевдавців щодо професійної підготовки випускників педагогічних закладів вищої освіти, зокрема тих, де здійснюється фахова підготовка майбутніх івент-педагогів, у ході якої враховуються методологія й особливості їх професійної діяльності. У процесі загальної та професійно-педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти в галузі педагогіки дозвілля чільне місце належить формуванню у їхній свідомості й професійній діяльності поняттєво-термінологічної грамотності, основу якої становлять інтегральні, загальні та фахові компетентності, що забезпечують програмні результати навчання та є запорукою професійного становлення і самовдосконалення майбутнього фахівця у сфері педагогіки дозвілля.

На основі ґрунтовного аналізу статей у науковій періодиці та довідкових джерелах було з'ясовано, що поняттєво-термінологічна (термінологічна, професійно-термінологічна) компетентність майбутніх фахівців у галузі освіти становить предмет дослідження наукового доробку як вітчизняних, так і зарубіжних учених (Н. Абрамченко, Н. Бордовська, Л. Вікторова, І. Власюк, Є. Кошкіна, І. Назаренко, Г. Ракшанова й інші) та переважно інтерпретується як здатність і готовність здобувача вищої освіти грамотно (коректно) послуговуватися науковою термінологією у повсякденній трудовій діяльності у ході